

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/38-2-31>

Наталя НЕСТОРУК,
 orcid.org/0000-0001-9769-4552
 кандидат педагогічних наук, доцент,
 доцент кафедри педагогіки та методики викладання
 Горлівського інституту іноземних мов
 Донбаського державного педагогічного університету
 (Бахмут, Донецька область, Україна) natasha.nestoruk@yandex.ua

Альбіна ШАРКО,
 orcid.org/0000-0001-8888-8451
 старший викладач,
 старший викладач кафедри германської філології
 Горлівського інституту іноземних мов
 Донбаського державного педагогічного університету
 (Бахмут, Донецька область, Україна) n.nestoruk@forlan.org.ua

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ

У рамках роботи визначено, що педагогічна професія відрізняється постійною людською взаємодією, отже, навичками такту повинен володіти кожен вчитель. Такт проявляється в поведінці людини, її звичках, світогляді, мисленні, мові і навіть у зовнішньому вигляді. Компетентний, тактовний педагог повинен направляти, формувати, організовувати і підтримувати умови навчання і виховання. При цьому зберігаючи доброзичливий емоційний клімат в будь-якій ситуації. Педагогічний такт є показником майстерності педагога і відображає рівень його педагогічної культури в цілому, тому дана моральна категорія так хвилює сучасне суспільство.

З'ясовано, що педагогічний такт завжди йде поряд із педагогічною етикою. Без знання теорії моралі сьогодні не може бути повноцінною професійною підготовка майбутнього фахівця-педагога. Оскільки моральні вимоги претендують на абсолютність, незалежну обов'язковість, то однією з можливих позитивних вимог є вимога бути справедливим.

Обґрунтовано, що відсутність об'єктивності, повної справедливості у ставленні до учнів підірве моральний авторитет учителя і буде перешкоджати успіху навчання і виховання. Проте слід зауважити, що не завжди педагог у своїй діяльності чинить справедливо, почасти тому, що й сам зазнає несправедливого ставлення до себе. Хоча це не може його виправдати. Він зобов'язаний бути розсудливим, поміркованим у своїх діях, виявляти моральну стійкість, навіть мужність щодо різних форм соціальної і індивідуальної несправедливості й вміти вибирати справедливі засоби у вихованні молоді. Справедлива поведінка учителя характеризує його моральну самосвідомість, утверджує його гідність і честь.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що педагогічний такт проявляється у врівноваженості поведінки вчителя, характеризується наявністю довіри до учня, до його дій і точці зору та представляється як міра, доцільно регулююча вплив педагога на вихованця, а також вміння встановлювати необхідний стиль спілкування; зростає значення і професійної етики в регулюванні різних видів трудової діяльності, що пов'язане з процесами демократизації суспільства, а також із прагненням постійно удосконалювати професійні норми стосовно до змінних соціально-економічних відносин.

Ключові слова: педагогічний такт, педагогічна етика, мораль вчителя, стиль спілкування, здобувачі освіти.

Natalia NESTORUK,
 orcid.org/0000-0001-9769-4552
 Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
 Associate Professor at the Department of Pedagogy and Teaching Methods
 Horlivka Institute of Foreign Languages
 of Donbas State Pedagogical University
 (Bakhmut, Donetsk region, Ukraine) natasha.nestoruk@yandex.ua

Albina SHARKO,
 orcid.org/0000-0001-8888-8451
 Senior Lecturer,
 Senior Lecturer at the Department of Germanic Philology Department,
 Horlivka Institute of Foreign Languages
 of Donbas State Pedagogical University
 (Bakhmut, Donetsk region, Ukraine) n.nestoruk@forlan.org.ua

CURRENT ASPECTS OF COMMUNICATIVE STRATEGIES

It is defined withing the work that the every teacher must have tact skills. Tact is manifested in human behavior, habits, worldview, thinking, language and even in appearance. A competent, tactful educator must organize, maintain

and streamline the process and conditions of teaching environment and education, and at the same time, maintaining a friendly emotional climate in different situations. Pedagogical tact is an indicator of teacher's skills and always reflects the level of his pedagogical culture in general, so this moral category is concerned by modern society.

Pedagogical tact always goes side by side with pedagogical ethics. The professional training of a future teacher is impossible without knowledge of morality today and cannot be complete. Since moral requirements claim to be absolute, independent obligation, one of the possible positive requirements is the requirement to be fair.

It is proved that lack of objectivity and complete fairness in relation to students will reduce the moral teacher's authority and will interfere with the success in training and education. However, it should be noted that the teacher does not always behave fairly while working, because maybe he might face with unfair treatment at times. Although this cannot justify it. He must be wise and cold minded, prudent with the activity, an educator must show moral resilience, even courage in various forms of social and individual injustice, and be able to choose the right means in educating young people. The fair teacher's behavior characterizes his moral self-awareness, affirms his dignity and honor.

Thus, in conclusion it should be emphasized here that pedagogical tact is manifested in the balance of teacher behavior, characterized by confidence in the student and in his actions and point of view and is presented as a measure that appropriately regulates the teacher's influence, as well as the ability to establish the necessary communication style; the importance of professional ethics in the regulation of various types of working practice, which is associated with the processes of democratization of society, as well as the desire to constantly improve professional standards in relation to changing socio-economic relations.

Key words: *pedagogical tact, pedagogical ethics, moral teacher's, communication style, students.*

Постановка проблеми. Передача духовного і виробничого досвіду наступним поколінням людей була і залишається важливою умовою існування і розвитку суспільства і однією з його важливих функцій. Це обумовлює необхідність критично переосмислювати деякі ідеї, проблемні питання педагогіки як науки і навчальної дисципліни, шукати нові й удосконалити існуючі засоби модернізації навчання і виховання. Актуальність та важливість досліджуваної теми зумовлюється впливом педагогічного такту та етики на навчальний процес та його ефективність. Сьогодні викладач в Україні перестав виступати в ролі «передавача» навчально-професійних знань. Для того щоб навчання було ефективним, воно має бути переконливим, для цього потрібно не просто передавати знання, а й підтверджувати їх фактами, прикладами та вміти зіставляти альтернативні підходи. Вивчення аспекту впливу педагога на здобувачів освіти є особливо важливим тому що ті, кого навчають, взаємодіючи з дорослими, засвоюють способи поведінки, спілкування шляхом наслідування, в результаті якого переносять характер і особливості поведінки дорослого у своє середовище.

Аналіз досліджень. Важливими факторами впливу педагогічного спілкування на здобувачів освіти є емоційний стан обох учасників освітнього процесу. Підтвердження цьому знаходимо в педагогічній спадщині Ш. О. Амонашвілі, А. С. Макаренка, В. О. Сухомлинського, К. Д. Ушинського, С. Т. Шацького, тощо. Особливий внесок у розробку питань педагогічного такту та етики внесли В. І. Андреев, Н. М. Баранов, Д. А. Белухин, П. Ф. Каптерев, Т. В. Мішаткіна, В. Л. Ортинський, В. І. Писаренко, І. В. Страхов, І. І. Чернокозов та інші. Вони стверджували, що моральна свідомість педагога формується, по суті, також стихійно, як і будь-якого іншого члена суспіль-

ства. Сьогодні педагог засвоює норми моралі і усвідомлює цілі самовиховання, саморозвитку, самоздійснення в гуманістичній системі цінностей, проходячи звичайні етапи соціалізації: сім'я, дошкільні установи, школа, вуз. Розвиток професійної моральності в вищих навчальних закладах і на курсах підвищення кваліфікації не забезпечує постійного цілеспрямованого розвитку педагогічного такту та етики викладача в достатній мірі. Отже, виникає необхідність в аналізі змісту основних категорій педагогічної етики й такту з урахуванням сучасних глобалізаційних процесів в суспільстві сьогодення як актуальних аспектів комунікативних стратегій.

Метою статті є обґрунтування важливості оволодіння менеджером освіти педагогічним тактом та етикою, а також їх дотримання в освітній діяльності, й аналіз значимості педагогічного спілкування як педагогічного впливу на здобувачів освіти задля позитивних змін у їх поведінці під час навчально-виховного процесу.

Виклад основного матеріалу. Підвищення якості навчально-виховної діяльності передбачає створення умов, необхідних для цілеспрямованого розвитку педагогічного такту та етики вчителя. За визначенням В. Л. Ортинського, педагогічний такт – це педагогічно грамотне спілкування у складних педагогічних ситуаціях, уміння знайти педагогічно доцільний і ефективний спосіб впливу, відчуття міри, швидкість реакції, здатність швидко оцінювати ситуацію і знаходити оптимальне рішення (Ординський). К. Д. Ушинський розглядав педагогічний такт як «почуття міри, необхідне для успіху в здійсненні виховного впливу» (Ушинський, 1990: 31). У роботах П. Ф. Каптерева педагогічний такт описаний як «дієвий фактор підвищення ефективності педагогічного процесу взагалі, і як засіб підвищення рівня

майстерності індивідуального підходу, зокрема» (Каптерев, 1897: 41). У працях А. С. Макаренка з управління колективом педагогічний такт – це «вибір доцільного, здорового стилю і тону діяльності колективу, що сприяє гуманізації відносин його членів, підвищенню рівня їх загальної культури, добровільного виконання своїх обов'язків» (Макаренко, 1984: 260). Тактовну людину відрізняє вміння вести себе в колективі так, щоб не нашкодити оточуючим, не порушити їх душевний спокій, не зіпсувати їх настроїв і не змусити відчувати себе «не в своїй тарілці». Як моральна категорія такт здійснює регулювання взаємовідносин людей. В основі тактовної поведінки лежить принцип гуманізму, який передбачає повагу всіх оточуючих людей. Педагогічна професія відрізняється постійною людською взаємодією, отже, навичками такту повинен володіти кожен вчитель. Такт проявляється в поведінці людини, її звичках, світогляді, мисленні, мові і, навіть, у зовнішньому вигляді. Педагог-практик І. В. Страхов стверджує, що успішність навчально-виховної роботи багато в чому залежить від педагогічного такту. Але все ж головною ознакою педагогічного такту він вважає «знаходження міри у відносинах педагога й учнів у процесі спілкування» (Страхов, 1966: 71). Компетентний, тактовний педагог повинен направляти, формувати, організовувати і підтримувати умови навчання і виховання, при цьому зберігаючи доброзичливий емоційний клімат в будь-якій ситуації. Педагогічний такт є показником майстерності педагога і відображає рівень його педагогічної культури в цілому, тому дана моральна категорія так хвилює сучасне суспільство.

Педагогічний так завжди йде поряд з педагогічною етикою. У підручнику Н. М. Баранова «Етика: предмет і значення» знаходимо таке її визначення: етика – галузь філософських знань, наука про мораль, що осмислює, узагальнює, систематизує історію становлення і розвитку етичних теорій, концепцій, які обґрунтовували природу, суть, специфіку, функції моралі, закономірності її розвитку і функціонування, взаємозв'язок з іншими формами духовного та матеріального життя людей (Баранов). Без знання теорії моралі сьогодні не може бути повноцінною професійна підготовка майбутнього фахівця-педагога. Оскільки моральні вимоги претендують на абсолютність, незалежну обов'язковість, то однією з можливих позитивних вимог є вимога бути справедливим. Справедливість – це одна з найхарактерніших властивостей викладача. Кожен учень, якого навчає учитель, незважаючи на будь-які свої властивості, має рівні права на увагу і добре ставлення поряд з усіма іншими. Однак слід сказати, що не

завжди педагог у своїй діяльності чинить справедливо, почасти тому, що й сам зазнає несправедливого ставлення до себе, хоча це не може його виправдати. Він зобов'язаний бути розсудливим, поміркованим у своїх діях, виявляти моральну свідомість, що утверджує гідність і честь.

Такт та етика тісно взаємопов'язані одне з одним. Їхнім головним завданням є досягнення психологічного комфорту в освітньому процесі, що є необхідною умовою його ефективності. Педагогічне грамотне спілкування, що є частиною такту передбачає професійне спілкування, спрямоване на досягнення максимального освітнього результату. Педагогічне спілкування – професійне спілкування викладача зі здобувачами освіти на занятті й поза ним (у процесі навчання і виховання), що має певні педагогічні функції й спрямоване (якщо воно повноцінне й оптимальне) на створення сприятливого психологічного клімату, оптимізацію навчальної діяльності й стосунків між педагогом і тими, кого навчає, усередині учнівського колективу (Бутенко, 2004: 376). У рамках усної взаємодії слово викладача має більше переваги тоді, коли воно пройняте справжнім почуттям, яке розуміється та було проникнено життєвим досвідом. Підлітки найтонше відчувають нещирість. Саме чесність виявляє ефективність слова під час вимови. Це означає, що педагог має дотримуватись базових етичних принципів викладання. Слово викладача, як і його поведінка, мають відповідати принципам педагогічного такту та етики, адже вони справляють вплив на здобувачів освіти та можуть слугувати факторами, які сприяють ефективності, або неефективності навчального процесу. Отже, постає питання: як викладач може досягти педагогічного такту та дотримуватись етичних норм? Перш за все доцільно обрати певну модель поведінки, яка передбачає просоціальну спрямованість, відкритість, неупередженість, особисту зацікавленість у добробуті інших. Така модель поведінки забезпечить як самоповагу, так і взаємоповагу суб'єктів педагогічного процесу. Наступним кроком є розробка стратегії, спрямованої на уникнення конфліктів, а якщо вже виникли, то ефективні методи їх вирішення. Викладач має повсякчас підвищувати свій професіоналізм в тому числі і в знаннях психології і бути готовим до того, що можуть виникнути конфліктні ситуації. Це передбачає цілий набір знань та навичок, якими має володіти педагог. До них належить: знання психології та зокрема конфліктології, стресостійкість, вміння відстоювати свою точку зору, але в той же час готовність йти на компроміс. Педагогічний такт та етика також передбачають вміння впливати на здобувачів освіти, але водночас знати міру. Суть полягає в умінні завоювати

та втримати авторитет. Це досягається перш за все особистою повагою до себе та здобувачів освіти. Якщо викладач не поважає себе, то буде невелика ймовірність того, що його будуть поважати інші. Отже, аби здійснювати вплив на здобувачів освіти, викладач насамперед має виховати і підтримувати повагу до себе. Окрім всього іншого, викладач має розвивати в собі швидкість реакції. Це означає оперативне реагування на подразники. Дуже важливо, щоб педагог міг проявляти емпатичний інтерес та особисте співчуття. Це буде сприяти емоційному розвантаженню, підтримуватиме гармонійну атмосферу у відносинах викладачів та здобувачів освіти. Також викладач має адекватно визначити ціннісні аспекти ставлення до себе та до інших. Необхідно чітко визначити власні принципи викладацької діяльності та сумлінно їх дотримуватись.

Безсумнівно, педагогічному спілкуванні надзвичайно важливою є установка вчителя. Саме вона завдяки багаторазовому повторенню може опосередковувати активну взаємодію здобувачів та соціального середовища. В. О. Сухомлинський вважає, що педагог високої педагогічної культури «учить розмірковувати вголос, він ділиться з юнаками та дівчатами своїми сумнівами, звертається до них за порадою, запрошує до спільних роздумів» (Сухомлинський, 1977: 323). Будь-яка зміна діяльності тих, кого навчають, відбувається при наявності викладача. Саме таким чином здобувач освіти може усвідомити зміст своїх інтенцій і пережити свої нові якості. Отже, сутність педагогічного впливу полягає в діяльності педагога

зادля позитивних змін у поведінці або психологічних характеристик здобувачів освіти. Таким чином, педагогічне спілкування з дотриманням норм педагогічного такту та етики, як актуальних аспектів комунікативних стратегій ефективного освітнього середовища, може виступати одним із методів чи засобів впливу на суб'єктів навчально-виховного процесу. Головне, що треба пам'ятати: основним фактором при постанові фрази чи промові слова є несуперечливість та зрозумілість.

Висновки за результатами дослідження, перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У роботі було обґрунтовано важливість оволодіння менеджером освіти педагогічним тактом та етикою, а також їх дотримання в освітній діяльності. Таким чином, можна зробити висновок про те, що педагогічний такт проявляється у врівноваженості поведінки викладача, характеризується наявністю довіри до здобувача освіти, до його дій і точки зору та представляється як міра, доцільно регулююча вплив педагога на здобувача освіти, а також вміння встановлювати необхідний стиль спілкування; зростає значення і професійної етики в регулюванні різних видів трудової діяльності, що пов'язане із процесами демократизації суспільства, а також із прагненням постійно удосконалювати професійні норми стосовно до змінних соціально-економічних відносин. Подальше вивчення презентованих аспектів і впровадження позитивних результатів дослідження принесе плідні здобутки та забезпечить ефективність навчально-виховного процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баранов Н. М. Етика: предмет і значення. URL : https://pidru4niki.com/81023/etika_ta_estetika/etika_predmet_znachennya#62. (дата звернення: 20.05.2021).
2. Бутенко Н. Ю. Комунікативні процеси у навчанні : підручник. Київ : КНЕУ, 2004. 383 с.
3. Каптерев П. Ф. О Саморазвитии и самовоспитании. *Образование*, 1897. № 1. С. 41.
4. Макаренко А. С. Педагогические сочинения. Москва : Педагогика, 1984. 400 с.
5. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи. URL : <https://subject.com.ua/pdf/254.pdf> (дата звернення: 21.05.2021).
6. Страхов И. В. Психология педагогического такта. Саратов : Издат-во саратовского ун-та, 1966. 280 с.
7. Сухомлинський В. О. Слово вчителя в моральному вихованні. Київ : Радянська школа, 1977. С. 321–330.
8. Ушинський К. Д. Педагогические сочинения в шести томах. Москва : Педагогика, 1990. 528 с.

REFERENCES

1. Baranov N. M. Etyka: predmet i znachennja. [Ethics: subject and meaning]. URL: https://pidru4niki.com/81023/etika_ta_estetika/etika_predmet_znachennya#62. (data zvernennja: 20.05.2021).
2. Butenko N. Ju. Komunikatyvni procesy u navchanni : pidruchnyk. [Communicative processes in learning]. Kyjiv : KNEU, 2004. 383 s. [in Ukraine].
3. Kapterev P. F. O Samorazvytyy u samovospytanyy. [About Self-development and self-education]. *Obrazovanye*. 1897. № 1. S. 41. [in Russian].
4. Makarenko A. S. Pedahohycheskye sochynenyia. [Pedagogical works]. Moskva: Pedahohyka, 1984. 400 s. [in Russian].
5. Ortynskyj V. L. Pedagoghika vyshhoji shkoly. [Pedagogy of high school]. URL : <https://subject.com.ua/pdf/254.pdf> (data zvernennja: 21.05.2021).
6. Strakhov Y. V. Psykholohiya pedahohycheskoho takta. [Psychology of pedagogical tact]. Saratov: Yzdat-vo saratovskoho un-ta, 1966. 280 s. [in Russian].
7. Sukhomlynskyj V. O. Slovo vchytelja v moraljnomu vykhovanni. [The word of the teacher in moral education]. Kyjiv : Radjansjka shkola, 1977. S. 321–330. [in Ukraine].
8. Ushynskyi K. D. Pedahohycheskye sochynenyia v shesty tomakh. [Pedagogical works in six volumes]. Moskva: Pedahohyka, 1990. 528 s. [in Russian].